

northern Europe.

Richard W. Unger, University of British Columbia

Bos, D., Ebben, M., Velde, H. te (eds.), *Harmonie in Holland. Het poldermodel van 1500 tot nu* (Amsterdam: Bert Bakker, 2007, 267 blz., €19,95, ISBN 978 90 351 3149 1).

In het najaar van 2006 verzorgden de leden van de recent nogal in samenstelling gewijzigde sectie vaderlandse geschiedenis van de Universiteit Leiden, op initiatief van de nieuw benoemde hoogleraar in dat vak Henk te Velde, gezamenlijk een collegereeks. Als uitgangspunt kozen zij de discussie over het poldermodel als internationaal succesnummer van Nederland. Zij beoogden na te gaan of zoiets als dat poldermodel beschouwd zou kunnen worden als een historische constante en een uniek kenmerk van de Nederlandse geschiedenis sedert de middeleeuwen. In journalistieke uiteenzettingen en bijvoorbeeld ook in voor een groot publiek bedoelde bijdragen van Herman Pleij is dat met grote stelligheid beweerd. De colleges werden bewerkt tot artikelen en uitgegeven onder de allitererende titel *Harmonie in Holland*. Het is een zeer geslaagde bundeling van artikelen, die elk voor zich het lezen zeer waard zijn, hier en daar ook vruchten van nieuw onderzoek bevatten, in ieder geval blijk geven van goede doordenking van de stof en bovendien ruim voldoende thematische eenheid hebben om het boek ook als geheel te lezen en te waarderen.

Niet verbazingwekkend blijkt uit al die artikelen – Te Velde constateert het ook in zijn inleidende stuk – dat de *sweeping generalisation* zoals hierboven geformuleerd, geen stand houdt tegen serieus onderzoek en grondiger doordenking. Het poldermodel van de late twintigste eeuw en de organisatie van het polderbestuur in de Nederlanden in de late middeleeuwen en de vroege nieuwe tijd hebben eigenlijk niets met elkaar van doen, blijkt al meteen in het eerste artikel van Arjan Nobel. Alleen als men zich in verregaande abstractie begeeft, zou men kunnen volhouden dat de Nederlandse geschiedenis zich als geheel kenmerkt door nogal wat pogingen tegengestelde belangen, machtsstrijd en conflicten op niet gewelddadige wijze op te lossen door dikwijls voor alle betrokkenen onbevredigende en ondoorzichtige compromissen, die niettemin voor enige tijd voldoen om die gevreesde gewapende strijd te voorkomen. Maar zo ruim geformuleerd is geen sprake meer van een uniek Nederlands kenmerk. Het komt overal en in alle tijden voor. Weg dus – is mijn conclusie; de bundel spreekt het niet zo scherp uit – met deze pogingen een nationale identiteit te funderen in generalisaties die geen stand houden tegen historisch onderzoek.

Zoals altijd bij publicaties die de moeite waard zijn valt er ook wel wat op of aan te merken. Ten eerste hanteren de auteurs met bewonderenswaardige discipline alle een vooraf door Te Velde gegeven definitie van poldermodel, waarin het woord *consensus* centraal staat (dat werkt op indirecte wijze ook

door in de titel, die *harmonie* beklemtoont). Dat zet de lezer op het verkeerde been. Steeds weer blijkt immers dat het nu juist om het ontbreken van consensus en harmonie ging, om meestal nogal diep zittende onenigheid. Vandaar ook die vrees voor gewelddadigheid. *Compromis*, dat had mijns inziens het kernwoord moeten zijn. Compromissen waarbij vele zo niet alle betrokkenen hun teleurstelling moesten verbijten en halve nederlagen moesten slikken. Consensus en harmonie waren termen uit de retoriek die de pijn moesten verzachten en wat eigenlijk vooral doormodderen was een zekere allure moest verschaffen. Diverse auteurs (Te Velde zelf, Willem Otterspeer, Judith Pollmann, Johan den Hertog en Charles Jeurgens) komen in hun slotbeschouwing in diverse bewoordingen ook tot deze conclusie.

Ten tweede is het jammer dat er een vrij grote kloof in de tijd optreedt tussen de artikelen over de vijftiende eeuw en de Republiek enerzijds en die over de late negentiende en de twintigste eeuw anderzijds. De inleidende en terugblikkende artikelen (Te Velde en Jeurgens) overbruggen die kloof nauwelijks. Daarmee is de wezenlijke transformatie van de Nederlandse staat, samenleving en cultuur in de eeuw rond 1800 buiten beschouwing gebleven. Toch heeft elke beschouwing over eventuele continuïteit in de Nederlandse geschiedenis juist voor die periode na te gaan hoe zulke (vermeende) continuïteit zich dan voltrekt. Ook mijn derde opmerking vraagt eigenlijk naar meer. Internationale vergelijking, cruciaal voor eventuele uniekheid, is weliswaar steeds tenminste impliciet aan de orde, maar wordt maar zelden substantieel uitgewerkt. Alleen Maurits Ebben en Femme Gaastra doen dat in hun stukken respectievelijk over de gang van zaken voorafgaande aan de vrede van Munster aan Nederlandse en aan Spaanse kant en over de procedures in en rond de V.O.C. en de East India Company. Zij leveren overtuigende bewijzen voor het 'doormodderend' karakter van de besluitvorming aan beide kanten.

Tenslotte viel mij aan de literatuurverwijzingen op dat kennelijk een, je zou bijna zeggen, paradigmawisseling gaande is. Nog niet zo lang geleden zouden als het om dit soort processen van besluitvorming ging de publicaties van A. Lijphart (pacificatie-politiek) en H. Daalder centraal hebben gestaan, terwijl als het om de achterliggende maatschappelijk segmentatie ging de overvloedige verzuilingsliteratuur een hoofdrol had gekregen. Maar de termen pacificatie en verzuiling vallen zelden. Lijphart wordt als ik het goed telde bij Den Hertog tweemaal genoemd, bij Bart van den Boom en bij Jeurgens ieder éénmaal. Naar Daalder vond ik maar één verwijzing (bij Den Hertog). Uit de literatuurverwijzingen komt nog geen serie nieuwe dominerende auteurs naar voren of het moest bovengenoemde Herman Pleij zijn (om zich tegen af te zetten) en wellicht voor de Republiek het IJkpuntenboek van Willem Frijhoff en Marijke Spies (om in te stemmen met de karakterisering discussiecultuur).

Dit alles neemt niet weg dat het hier om een boek gaat dat ik zeer ter lezing aanbeveel. Het verlangen naar meer in enkele van mijn opmerkingen onderstreept dat alleen maar.

J.C.H. Blom, Leiden

Mörke, O., *Wilhelm von Oranien (1533-1584). Fürst und 'Vater' der Republik* (Urban Taschenbücher 609; Stuttgart: Kohlhammer, 2007, 316 blz., €20,-, ISBN 978 3 17 017669 0).

Yet another biography of the 'Father of the Fatherland'! After the exhaustive lives of Rachfahl, Blok, Van Schelven, Van Roosbroeck and Swart, to name but the best known, the sated reader might readily suppose that this unassuming paperback of around 80,000 words will add little to his understanding of William of Orange. That, however, would be a serious error. In this succinct biography Mörke gives prominence to Orange's ideological development, setting this in the context of the constitutional debates current in the *Alte Reich* and in the early modern Low Countries. He is able to do this all the more authoritatively because of his intimate knowledge of contemporary German and Netherlandish political cultures. For all their differences, the constitutions of both the Holy Roman Empire and the Habsburg Netherlands fall into the category of *monarchia mixta*. This was an inherently unstable form of government, for policy-making was a matter of constant bargaining between, in the former, the emperor and the territorial princes and in the latter between the prince and the privileged elites. In the Low Countries, the default position of the great nobles was loyalty to the ruler, though their loyalty was not unconditional, for government was the shared (if unequal) responsibility of the prince, who was moreover expected to abide by the terms of the oath he had sworn at his state entry. As the foremost noble in Brabant and the King's *stadhouder* in Holland, William concurred, but his allegiances were complicated by virtue of his position as the sovereign prince of Orange and, from 1559, as the senior member of the Nassau dynasty. Sometimes, as in the case of his marriage to the Lutheran Anna of Saxony in 1561, family interests collided with his allegiance to the King. In such circumstances, Orange learnt to speak with two voices, re-assuring Philip II of the sincerity of his Catholicism whilst leaving Anna's Lutheran guardians with the impression that he remained an evangelical at heart. While acknowledging that Orange was a masterly tactician, Mörke is at pains to exonerate him of the charge of opportunism levelled by contemporaries, insisting that the Prince, unlike the King, was a Catholic eirenecist, who genuinely believed that reconciliation between the confessions was still possible. As for his political ideology, Orange remained wedded to the notion of *monarchia mixta* until as late as 1567, when others, notably Granvelle, wanted to rebalance the constitution by reducing the influence of the grandees.

But if Orange were a constitutional conservative, his pragmatic approach to politics and his willingness to learn from experience enabled him to think boldly about the future relationship between the state and religion now that the Reformation had called the Church's teaching into question. Consideration for his Protestant relatives, his own dealings with Calvinists in his Orange principality and the instances of confessional co-existence in the Empire led him to abandon the notion that religious uniformity was essential for political stability. In confessionally divided communities, harmony and prosperity could better be secured by permitting individual Christians freedom of conscience.